

vremen, aktuelan i konkurentan način. Jednostavnije rečeno, potrebna joj je modernizacija i to na svim nivoima.

Stoga ova knjiga predstavlja korisnu literaturu za sve one koji uviđaju potrebu promjene pristupa nastavi historije. Posebno bih je preporučio onima koji su direktno uključeni u obrazovne procese, od osnovnih škola do fakulteta, jer pruža čitateljima cijelu lepezu inovativnih ideja, korisnih savjeta i nužnih informacija za rad sa učenicima i studentima u pravcu moderne nastave historije. ■

Edin Veladžić

*Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja XXXIII/31. Sarajevo :
Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2004.*

Uprkos svim finansijskim i kadrovsko-organizacionim teškoćama sa kojima se posljednjih godina susreće, Centar za balkanološka ispitivanja pri ANUBiH uspio je naučnoj javnosti podariti još jedno svoje izdanje. Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja, XXXIII/31, za 2004. godinu i ovoga puta ponudio je niz kvalitetnih radova domaćih i stranih autora koji kroz oblasti filologije, arheologije, antropologije nastoje upotpuniti sliku o prošlosti bosanskohercegovačkog prostora, ponajviše njenih najstarijih perioda. Štampanje Godišnjaka je i ovaj put nesebično pomogla njemačka fondacija Alexander von Humboldt.

Na ukupno 297 strana predstavljeno je 10 radova koji tretiraju periode od neolitika pa do ranog srednjega vijeka.

U prvom od njih, pod nazivom *Mitski sloj legende o junaku Diomedu* (str. 5-12), autor Radoslav Katičić, potcrtavajući svoju ličnu radost o nastavku suradnje sa Centrom koja je početkom devedesetih bila prekinuta, simbolično nastavlja nekad započetu raspravu o mitskom junaku Diomedu. Analizirajući sve sačuvane legendarne i mitske predaje o Diomedu na Jadranu u vezi sa njegovim porijeklom, putovanjem, borbom sa neprijateljima, pobjedom nad zmajem, ženidbom sa kraljevom kćerkom i pogibijom, nakon koje postaje božanstvom koje je vezano za kult konja, autor nalazi dovoljno materijala da u njima prepozna indoevropsku mitsku osnovu te da Diomeda identificira sa indoevropskim božanstvom rodnosti i vegetacije. Na kraju zaključuje da upravo fragmenti izvornog mitskog kazivanja preoblikovani u pripovijedanje o starim junacima i uvršteni u epsku legendu i rodoslovlja, omogućavaju stvaranje pra-

ve predodžbe o grčkoj religiji i kultovima, a legenda o junaku Diomedu tako postaje vrijedno i nezanemarivo vrelo za istraživanje indoevropskog mita.

Autorski tim Zilka Kujundžić-Vejzagić, Johannes Mueller, Knut Rassman i Tim Schuller, rezultate arheoloških istraživanja na prostoru visočke kotline provedenih tokom 2002. i 2003. godine prezentiraju u radu *Okolište-iskopavanje i geofizička prospekcija centralnobosanskog tel-naselja iz prve polovine petog milenija p.n.e.* (str. 13-31). Probnim bušenjima na pomenutom lokalitetu utvrđen je i do 3,5m dubok kulturni sloj, a geomagnetnom prospekcijom su utvrđene granice naselja koje su omeđene dvostrukim, pa čak i trostrukim sistemom zaštitnih jaraka te jasno uočen položaj stambenih objekata sa jednakom orijentacijom sjeveroistok-jugozapad, mada postoji određen broj kuća orijentacije sjeverozapad-jugoistok, koje vjerovatno pripadaju drugom građevinskom sloju. Jasni obrisi struktura kuća omogućili su i približno utvrđivanje njihovih dimenzija (12-13 x 6-8m) što su potvrdila i sondažna istraživanja. Primjenom preciznih metoda iskopavanja na rubnom dijelu naselja, na površini 150 m², trodimenzionalnog mjerenja jako velikog broja nalaza omogućeno je jasnije kartiranje materijala te u vezi s tim sigurnija rekonstrukcija izgleda i pojedinih aktivnosti unutar naselja. U zaključku autori naglašavaju da je, usprkos privremenosti rezultata, jasno vidljiv ogroman potencijal ovog neolitskog lokaliteta, koji svojim dimenzijama i organizacijom te brojem stanovnika (preko 1000, kako se pretpostavlja) predstavlja jedno od najvećih naselja tog tipa u jugoistočnoj Evropi, čijim se daljim istraživanjima mogu steći zanimljivi i potuno novi uvidi u socijalne strukture naselja butnirske kulture. Prezentirani rezultati spomenutih istraživanja upotpunjeni su i slikovnim materijalom.

Posebno interesantnu analizu Pojedinačnih metalnih nalaza iz bronzanog i željeznog doba u Bosni i Hercegovini- *Metallene Einzelfunde der Bronze- und Eisenzeit im Raum von Bosnien und Herzegowina* (str. 33-96), dala je Barbara Nadbah iz Ljubljane. Autorica izvodi niz klasifikacija: na osnovu mjesta nalaza (nalaze sa stijena, nalaze iz vode, zemlje te neopredijeljenih nalaza); geografske pozicije otkrića odnosno šire lokacije nalaza (riječne doline, močvare, brdovitog područja, kraškog polja i neopredijeljene) te ih klasificira na nalaze muškog i ženskog repertoara. Uzrok nastanku ovakvih ostava-depoa autorica nalazi u religioznim običajima prahistorijskog čovjeka odnosno ritualnom žrtvovanju-odlaganju predmeta u znak zahvalnosti ili molbe bogovima, za što potvrdu nalazi u brojnim legendama o božanstvima prirode koje iz antičkog perioda poznajemo i po imenima. Serioznost studije Barbare Nadbah, koja ujedno predstavlja i njen diplomski rad upotpunjena je obimnim naučnim aparatom, slikovno-grafičkim materijalom (str. 110-125), indexom te zaista iscrpnim spiskom literature (str. 99-109).

Novu dataciju srednjobosanske ostave iz Velikog Mošunja u radu *Zur Rekon-*

struktion des Rahmengehanges aus dem Hortfund von Veliki Mošunj (Ka rekonstrukciji višedjelnog privjeska iz ostave Veliki Mošunj u Srednjoj Bosni) (127-136) umjesto 8. na 9. stoljeće pr. Kr. predlaže Peter Konig. Analizirajući višedjelni brončani privjesak iz spomenute ostave autor se kritički osvrće i na ranije pokušaje rekonstrukcije koju su dali Truhelka (1913), Čović (1976), te Marijan (2002), te utvrđuje da porijeklo ovog dijela ženske nošnje treba tražiti u kontekstu transjadranskih komunikacija završne faze bronzanog doba.

Barbara Tessman u članku *Grabhugel 30 aus Rusanovići. Untersuchungen zu Kontakten zwischen der Glasinac-höhebene und dem westlichen japodischen Raum (Like-Höhebene)*- (Tumul 30 iz Rusanovića i kulturne veze glasinačke visoravni sa zapadnim japodskim područjem-Lička visoravan) (str. 139-183) - na osnovu grobnih priloga u prvom redu specifičnih pojasnih kopči, zatim bronzanih dugmadi, antropomorfnih privjesaka te ukrasa za glavu iz Tumula 30 sa spomenutog lokaliteta na Glasincu utvrđuje jake kulturne, ekonomske pa i ženidbene veze sa prostorima japodske kulture na polovini prvog milenija prije Krista.

Nakon dugogodišnjih istraživanja koje je radio na lokalitetu Ošanića, razrušenog ilirskog naselja Daorsona, Zdravko Marić donosi sada posve nov segment analize materijala sa ovog lokaliteta. Namine Marić se bavi analizom ukupno 73 fragmenta keramike na kojoj su pronađeni urezani znakovi - grafiti različitih pisama koje je autor nastojao dešifrirati te utvrdio da se radi o oznakama porijeklom iz semitskih, starogrčkih, italičkih alfabeti. Većina grafita sastoji se iz jednog ili dva znaka, dok je u dva slučaja riječ o potpunim riječima koje je autor dešifrirao kao Daorsoi te kao Fharo (Pharo). Kako se radi o alfabetima porijeklom iz dosta udaljenih područja, sa cijelog Mediterana, autor pretpostavlja da je u amforama, na kojima su grafiti nađeni, dopremano vino, i to brodovima koji su plovili Neretvom, Jadranskim, istočnim Sredozemnim i Egejskim morem što je još jedna potvrda o kontaktima helcnističkog svijeta sa ovim ilirskim naseljem. Marićev rad je prvi koji se na ovaj način bavi proučavanjem najstarije pismenosti u našim krajevima te određuje putokaz za pronalaženje i proučavanje mnogobrojnih grafita na prostoru sjeverozapadnog Balkana.

Branka Raunig, predstavlja *Neobjavljenu epigrafsku urnu iz Ribiča* (str. 217-225), pronađenu još 1982. godine u blizini poznate japodske nekropole kod Bihaća. Izrađena od monolitnog krečnjačkog bloka-bihacita, u obliku nepravilne kocke, bez ukrasa i grubo uklesane kamere za pepeo urna je bila prilično oštećena, no uprkos oštećenju na njenoj prednjoj strani otkriven je natpis urezan latinskim pismom u četiri reda. U prvom redu nalazio se nomen (lično ime) pokojnika, odnosno pokojnice, kako je utvrđeno prema sačuvana dva posljednja slova ...VA dok je u drugom redu dato prezime (cognomen) - IACV- koji po Alfodyju i Katičiću, upućuje na keltsko porijeklo; u trećem redu ime oca uz oznaku F (filius ili filia) te u posljednjem oznaka

za starost pokojnice ANN-55 godina. Autorica urnu stavlja u dosta širok vremenski okvir, sa nešto opreza od I st. n. e pa do, sigurnije, sredine II st. n.e. odnosno vremenu nakon rimskih osvajanja u japodskoj zemlji što govori u prilog hipotezi o keltskim doseljenicima na ove prostore u to vrijeme.

U prilog proučavanju odbrane područja južno od Save u kasnoantičko doba, govori rad Veljka Paškvalina *Arheološka istraživanja u Karauli kod Kaknja* (str. 227-252). Paškvalin u ovom prilogu prezentira dosad djelomice neobjavljene rezultate zaštitnih iskopavanja na lokalitetu Gromile u selu Karaula kod Kaknja. Istraživanjima provedenim 1979. godine otkriven je građevinski objekat sa kulama za koji se utvrdilo da predstavlja utvrđenu vilu rusticu - kastron. Na osnovu materijala (keramika, novac, itd.) nađenog na samom nalazištu utvrđeno je da je vila rustica bila izgrađena negdje u 2. stoljeću naše ere, ali usljed nemirnog perioda koji je nastupio u 4. odnosno 5. stoljeću dobila svoje obrambene atribute - kule i kao takva igrala izuzetno važnu strateško-obrambenu ulogu zaštite cestovne komunikacije koja vodi na sjever i kojom se kretala vojska te dovožen materijal za vojnu logistiku. Nalaz ovakve građevine je izuzetno važan jer na prostoru centralne Bosne do sada nije pronađen sličan objekat, što ne isključuje njihovo postojanje, pogotovo duž glavnih cestovnih pravaca od juga ka sjeveru.

Na pitanje *Je li crkva u Bilmišću kod Zenice ranosrednjovjekovna građevina?* (str. 253- 270) odgovara Ante Milošević. Argumetirano raspravljajući sa svima onima koji su se bavili istraživanjem ove građevine, Truhelkom, Baslerom, Grabarem i Paškvalinom i drugima, te upoređujući materijal pronađen unutar građevinskog kompleksa na Bilmišću kod Zenice sa materijalom bližih i daljih evropskih ranosrednjovjekovnih centara, autor potcrtava da, iako je crkva izgrađena u kasnoantičko doba, po njemu u 6. stoljeću, svoj glavni namještaj i opremu dobija u periodu između 7. i 9. stoljeća, pod umjetničkim utjecajima liutprantske renesanse iz Lombardije a kasnije i karolinške renesanse, koje su dotakle ovo područje. Crkva u Bilmišću, po Miloševiću predstavlja, značajan ranosrednjovjekovni spomenik kršćanstva na prostoru Bosne i Hercegovine, obnavljan nekoliko puta, sve do njenog potpunog stradanja nakon 12. ili 13. stoljeća.

U *Prilogu izučavanju antropološkog profila srednjovjekovne populacije u Čipuljiću, Grudine kod Bugojna* (str. 279-288), Živko Mikić prezentira rezultate antropološke analize lobanja sa srednjovjekovne nekropole u Grudinama, selo Čipuljići kod Bugojna, iz perioda između IX i XII odnosno XV stoljeća. Analizom ukupno 20 lobanja, nađenih prilikom manjih sondažnih istraživanja 1970-1974. utvrđeno je da 12 muških lobanja pokazuju izvjesne različitosti od 8 ženskih lobanja te upoređivanjem sa ranije obavljenim analizama sa te nekropole (St. Klug, 1988-1989), autor postavlja hipotezu da se heterogenost ove populacione grupe ogleda kroz metizaciju poznih Slavena sa starosjedilačkim stanovništvom.

Kvalitet radova autora okupljenih u ovom broju *Godišnjaka*, potvrdio je njegovu ulogu renomiranog naučnog časopisa iz ove oblasti, kakav je bio i prethodnih godina. Nažalost, većina radova, kako domaćih, tako i stranih, bave se prezentacijama, obradama, analizama i reinterpretacijama istraživanja obavljenih još sedamdesetih i osamdesetih godina, dok se samo u slučaju jednog rada radi o prezentaciji rezultata nedavno provedenih arheoloških istraživanja (2002; 2003). Možemo se nadati da će biti više mogućnosti za revizionu istraživanja, te da će prezentirani rezultati moći biti upotpunjeni u nekom od slijedećih brojeva *Godišnjaka* Centra za balkanološka ispitivanja. ■

Melisa Forić

Gračanički glasnik, god. IX/broj 18. Gračanica : "Monos" doo, 2004. str.129.

"Gračanički glasnik", časopis za kulturnu historiju Gračanice i njene okoline, kontinuirano (dva puta godišnje u obimu od oko 100 stranica) izlazi od maja 1996. godine, i već se nametnuo kao prepoznatljiv znak ovog grada. Koncept časopisa zadovoljava sve informativne, bibliotečke i izdavačko-publicističke normative. Sigurno je da će "Gračanički glasnik" budućim generacijama predstavljati hroniku svih kulturnih i javnih zbivanja u Gračanici i njenoj okolini, jer nastoji da sve najvažnije događaje iz sadašnjosti sačuva od zaborava, ali i da istraži i osvjetli one iz prošlosti. Izvršni urednik "Gračaničkog glasnika" Omer Hamzić od prvog broja uređuje veoma značajnu rubriku "Listovi gračaničkog kalendara" u kojoj predano i koncizno, hroničarski bilježi najznačajnije događaje iz kulturnog, privrednog i političkog života gračaničkog kraja. Tako je ovaj časopis postao značajan i kao izvor podataka, ali i kao uputa za buduće istraživače prošlosti ovog kraja - postao je svjedok o vremenu i ljudima.

Časopis sadrži nekoliko ustaljenih rubrika: Povodom, Teme, Zavičaj, Prošlost, Riječ, Listovi i Dodatak. Ponekad ima i malih odstupanja. Tako je u 10. broju objavljena bibliografija radova prethodnih devet brojeva; 11. broj tematski je posvećen tvrđavi Soko (njenoj historiji i mogućnostima obnove), dok su u 15. broju objavljeni kratki biografski podaci svih saradnika časopisa, od 1. do 15. broja. Ovi podaci dopunjuju se sa svakim novim saradnikom (ukupno 141 ime).

U 18. broju, koji ovdje predstavljamo, u rubrici Povodom Atif Kujundžić piše dva priloga. Prvi prilog odnosi se na promociju online izdanja "Gračaničkog glasni-